

Molnos Péter

Időutazás – képek és sorsok

„A szenvedélyes gyűjtés önzéssel jár...” A műfajról szóló egyik legőszintébb, s egyben legtalálóbbs megjegyzést Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum legendás igazgatója vetette papírra 1934. január 30-án. Szomorú kötelességének tett eleget, mikor bevezetőt fogalmazott az Ernst Múzeum 48. aukciós katalógusa számára, mely a cégei vészes megrendüléséből pazar műtárgyainak kényszerű eladásával kiutat kereső Kohner Adolf kincseit tárta a közönség elé.¹ Az erkölcsi feddhetetlenségét és kikezdzhetetlen szakmai tekintélyét elbájoló közvetlenséggel egyesítő Petrovics nem a levegőbe beszélt: nem pusztán kora legjelentősebb mecénásaihoz fűződő évtizedes baráti kapcsolatai miatt tudta kitűnően analizálni a gyűjtők lelki karakterét, de annak okán is, hogy megbecsült minisztériumi közhivatalnokként – még igazgatósága előtt – tekintélyes, kifinomult ízléssel válogatott festményanyagot gyűjtött össze.² Franciás ízlésű kollekciónak személyes kedvence, a „festők festőjének” tartott Ferenczy Károly remekművei domináltak, ám Rippl-Rónai, Vaszary és Hatvany Ferenc életművét is kiemelkedő darabok képviselték otthonában, mely követendő mintát adott mindazok számára, akik egykor baráti látogatást tettek a két világháború közötti magyar társadalom talán legnagyobb hatású műértőjénél.

Petrovics idézett, halvány bírálatként is felfogható megjegyzése – kiköszörülve a látszólagos elmarasztalás élet – teljes egészében a következőképpen hangzott: „A szenvedélyes gyűjtés önzéssel jár, de báró Kohner Adolf gyűjtői szenvedélyében sohasem feledkezett meg nyilvános művészeti gyűjteményeink érdekeiről.” Íme a találkozási pont, melynek kapcsán a két jeles előd, Petrovics és Kohner beszédes párhuzamba állítható tanulmányunk tulajdonképpeni főszereplőjével, Antal Péterrel. A köz érdekében tett gesztusaik egy cél irányába mutatnak: gyűjteményük ne maradjon pusztán magánpassziójuk szűk körben feltároló gyümölcse, hanem a széles közönség elé kerülve épüljön be mindennapjainkba. Kohner Adolf esetében e nemes szándék páratlan művészi és anyagi értékek adományozásában, többek között Szinyei *Pacsirtájának* 1917-es felajánlásában öltött testet. Petrovics számos tiszteletet parancsoló ajándékozás után gáláns végrendeletével tett nagylelkűen pontot egész életművére: példamutató gesztusa révén olyan remekművek kerültek az egykor általa vezetett intézménybe, majd onnan a Magyar Nemzeti Galéria állandó kiállítására, mint Ferenczy

Rippl-Rónai József: Petrovics Elek és Meller Simon, 1910.
Olaj, karton, 83,5 × 104 cm. Magántulajdon.
Fotó: Darabos György

¹ Báró Kohner Adolf gyűjteménye. Az Ernst Múzeum aukciói XLVIII. (Petrovics Elek előszavával és Pogány Kálmán tanulmányával). Budapest, 1934.

² Molnos Péter: Petrovics Elek (1873–1945). Az ember. Kései kárpótlás egy elmaradt lakomáért. In: *„Emberek és nem frakkok.” A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai*. Szerk.: Markója Csilla és Bardoly István. Budapest, 2006. 218–242. o.

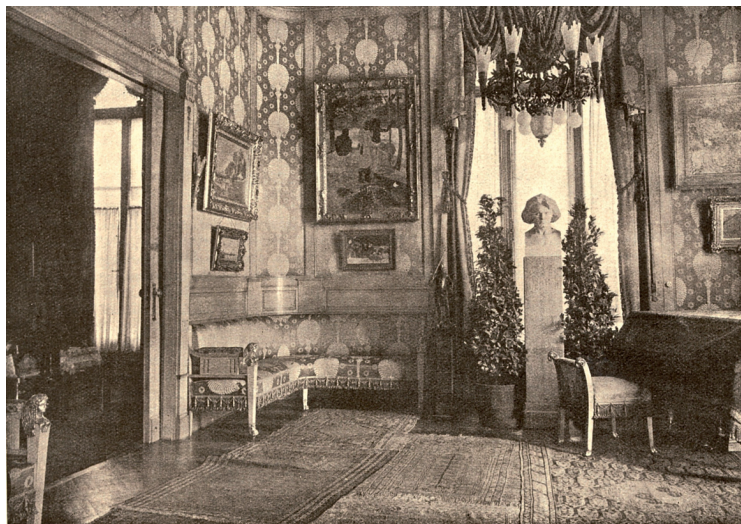
Károly *Tavaszi táj* című képe, Rippl-Rónai *Karácsonya*, valamint a gyűjtő érzékeny szemét és független értékítéletét mindennél frappánsabban bizonyító korai Kernstok-mű, a *Fához támaszkodó fiúakt*.³

Szinte már közhely, de éppen azért válhatott azzá, mert igaz: a jó gyűjtemény nem pusztán művek véletlenszerűen összeterejtett együttese, hanem egyben létrehozójának őszintén vallott önarcképe is. Beszél ízlésről, jellemről, lelki karakterről, szellemi és anyagi erőről éppen úgy, mint ahogy személyes kapcsolatok időben és térben messze lendülő hálójára is fényt derít. Antal Péter zavarba ejtően gazdag kollekciója csábítóan kínálja fel az esélyt arra, hogy a benne helyet kapó műtárgyak kapcsán dióhéjban felidézzük a 20. századi magyar műgyűjtés kiemelkedő alakjait, elődök, példaképek, társak és vetélytársak egyre halványuló emlékét.

Kohner Adolf

Az Antal–Lusztig-gyűjtemény gerincét – mennyiségi és minőségi értelemben egyaránt – a nagy magányosok, Csontváry, Vajda és Mednyánszky mellett a századfordulót követő években induló avantgárd képviselői és az Európai Iskola köré sorolható művészek munkái alkotják, ám néhány kiemelkedő darab erejéig a 19. századi magyar festészet legelső vonala is megjelenik benne. E művek közül nem csupán kvalitása, de témánk speciális szempontjai miatt is említést érdemel Paál László *Naplemente* című, 1872-re datált festménye. (kat. 121.) A kép egykor a tanulmány elején megidézett, legendás gyűjtő, Kohner Adolf lenyűgöző kollekcióját gazdagította.⁴ A korabeli Magyarország egyik legtehetősebb családjának vagyonát mezőgazdasági és vegyipari vállalkozások, s idővel bankház

működtetése gyarapította, bár hajdanán – a családi karrier 19. századi hajnalán – még a tollkereskedés hozta a tiszteletre méltó ősök számára a legnagyobb jövedelmet. A Kohnerek sorsa szinte tipikusnak mondható: a kiegyezést követő évtizedek gazdasági növekedése a polgári-értelmiségi, zömében zsidó származású réteg addig nem tapasztalt gazdagodását eredményezte. A rendkívüli vagyonosodást idővel a társadalmi elismerés formális jelei is követték, így Kohner Adolf sem számított kivételnek, mikor I. Ferenc Józseftől 1912-ben bárói rangot kapott, sőt az udvari főtanácsosi címet is kiérdemelte. Fontos és nagy társadalmi rangot mutató posztokat viselt a magyarországi zsidó szervezetekben, és vezető szerepe volt az Országos Képzőművészeti Egyesületben is. Egyik alapítóként – a közeli Szászberek legnagyobb földtulajdonosaként – részt vállalt a szolnoki

A Sárga-szalon Kohner Adolf Damjanich utcai palotájában, Boudin, Monet, Gauguin, Van Gogh és Sisley alkotásaival, 1914

³ Molnos Péter: Petrovics Elek, a gyűjtő. In: *Nulla dies sine linea. Tanulmányok Passuth Krisztina hetvenedik születésnapjára*. Szerk.: Berecz Ágnes, L. Molnár Mária, Tatai Erzsébet. Budapest, 2007. 114–121. o.

⁴ A Kohner-gyűjteményről megjelent irodalom legteljesebb összefoglalása: Geskó Judit – Molnos Péter: Francia impresszionista művek gyűjtése Magyarországon. In: *Monet és barátai*. Szerk.: Geskó Judit. Budapest, 2003., 46. sz. jegyzet. Az alábbi összefoglaló a következő tanulmány felhasználásával készült: Molnos Péter: A Kohner-gyűjtemény. *Artmagazin*, 2004. márc. 17–23. o.

művésztelep létrehozásában, és évente kiosztásra kerülő alapítványi ösztöndíjával segítette az ifjú festőgenerációt.

A több külföldi egyetemen is tanult, számos nyelven beszélő, fizikai és kémiai doktori címet szerző Kohner nem csupán képletesen emelkedett kortársai fölé: a több mint két méter magas, saját birtokán épített pályáin nagy kedvvel teniszező, s még idős korában is gáláns hódításairól nevezetes férfi szinte felfoghatatlanul sokoldalú volt. Remekül hegedült saját Stradivari és Guadagnini hangszerein, nagymestere volt egy szabadkőműves páholynak, elnöke az Izraelita Országos Irodának, szenvedélyes vadászként és lelkes turistaként tagja a National Geographic Societynek. Röviden szólva: olyan ember lehetett, kinek manapság nehezen találnánk párját.

Kohner Adolf atyai örökségre épülő gyűjteményének virágkora körülbelül egy évtizedig, 1904-től az első világháború kitöréséig tartott. Ebben az időszakban Kohner egyike volt az európai műpiac kiemelkedő vásárlóinak. Érdeklődési körének centrumában a francia impresszionisták álltak, de gazdag és rendkívül erős anyag reprezentálta a stílus 19. századi előzményeit, valamint a posztimpresszionista művészek tevékenységét is. Ehhez csatlakozott egy kevésbé egyöntetű, de ugyancsak elsőrangú műveket tartalmazó magyar anyag, melyben szintén rendező elvként érvényesült az impresszionisztikus látásmódhoz való alkotói viszony. Kohner ízlése újszerűnek nevezhető, ám kialakulása és a gyűjteményben való megtestesülése csapatmunka eredményeként jött létre. A szinte valamennyi korabeli műgyűjtőnek segítő Petrovicson kívül az egykori igazgató jobbkezét, Meller Simont kell megemlíteni, aki amellet, hogy folyamatosan egyengette a kollekciónak fejlődését, az egyik első beszámolót publikálta a lenyűgöző műtárgyanyagról. Rajtuk és a Japán kávéház művészasztalának oszlopos tagjain – Szinyei Merse Pálon és társain – kívül a szintén éveken át a Szépművészeti Múzeumban dolgozó Pogány Kálmán művészettörténészt kell a tanácsadók sorából kiemelni.

A kollekciónak elemzése e helyen csupán a legfontosabb darabokra koncentrálhat. A magyar festészet ikonjai közül Kohner birtokában volt Munkácsy *Köpiülő nője*, Szinyei *Pacsirtája*, Csók hatalmas *Vámpírok* kompozíciója, s az egész magyar festészet történetének egyik koronája, Ferenczy Károly *Október* című képe. A gyűjtő barátját, több portréjának alkotóját, Fényes Adolfot tucatnyi remekmű képviselte, közöttük a *Kisvárosi délelőtt* és a *Kugler sütemények*, melyen csodálatosan egyesül a puritán, csendes téma a pazar festői nyelvezettel. Rippl-Rónai művészetét szintén fontos alkotások reprezentálták, melyek jól jelzik Kohner erős vonzódását a francia festészet hagyományaihoz. Courbet, Daumier, Puvis de Chavannes képei lenyűgöző sorozatot alkottak, de értő szemmel válogatott együttesük csupán alapul szolgált: a Damjanich utcai palota legfőbb díszét a zeneszalomban elhelyezett Cézanne-, Gauguin-, Van Gogh-, Bonnard- és Renoir-művek, a 19. századi francia művészet modern irányzatainak becses darabjai alkották. Erre a szobára utalnak Meller Simon 1911-ben, a *Vasárnapi Újság* hasábjain közölt cikkének elragadtatott mondatai is: „A műalkotásokkal megtöltött gazdag termekből csak vissza-vissza kívánkozunk abba a kis sárga szobába, hol az új francia iskola festményei függenek. Az az érzésünk, mintha gazdájuknak is kedvencei volnának, mintha megkülönböztetett szeretettel rendezte volna őket. – Válogatott csapat, a csodálatosan szép és nagy francia művészet követői.”⁵

I Fényes Adolf: Kohner Adolf portréja, 1905 (lappang)

⁵ Meller Simon: Kohner Adolf művészeti gyűjteménye. *Vasárnapi Újság*, 58. évf. 18. sz. (1911. április 29.), 353–354. o.